

odbor bezpečnostní politiky a prevence
kriminality
Nad Štolou 3
Praha 7
170 34

Č. j. MV- 34685-1/OBP-2016

Praha 30. března 2016
Počet listů: 7

Útvar pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování

Kancelář policejního prezidenta
(na vědomí)

Stanovisko odboru bezpečnostní politiky a prevence kriminality k otázce aplikace
skutkové podstaty trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TZ) v případech
uzavírání nucených a podvodných sňatků
K č. j.: UOOZ-11-1/ČJ-2016-KR

Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality (dále jen „OBPPK“) přijal žádost vašeho útvaru o zaujetí stanoviska k otázce aplikace skutkové podstaty trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník* – dále jen „TZ“) v případech uzavírání podvodných a nucených sňatků. Primárním účelem takto uzavřených manželství není založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc manželů (§ 655 zákona č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* – dále jen „OZ“), nýbrž získání či prodloužení pobytového statusu či jiných sociálních výhod pro osobu, jež není státním příslušníkem země, kde je sňatek uzavírán.¹

OBPPK zaujímá jako gestor problematiky obchodování s lidmi v České republice níže uvedené stanovisko.

Nucený sňatek jako jedna z forem vykořisťování

Skutková podstata obchodování s lidmi rozlišuje obchodování za účelem sexuálního vykořisťování (odst. 1 a 2 písm. a), za účelem odběru tkáně, buňky nebo orgánu (odst. 1 a 2 písm. b), za účelem služby v cizím vojsku (odst. 1 a 2 písm. c) a v neposlední řadě za účelem pracovního vykořisťování (odst. 1 a 2 písm. d, e).

¹ V Evropské unii jsou nucené sňatky nejčastěji identifikovány u manželství mezi členy etnických skupin a nových menšin, často u muslimů, ale nejenom u nich.
Viz BELLAK-HANČILOVÁ, Blanka. *Vývoj diskuzí o obchodování s lidmi*. In: STŘÍTECKÝ, Vít, TOPINKA, Daniel a kol. *Obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování v teorii a praxi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013, s.15–31. ISBN 978-80-87558-11-9.
CoE. *Forced marriages and child marriages* (2005): Report. Doc. 10590. Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Rapporteur: Mrs Rosmarie Zapfl-Helbling. 20 June, 2005.

Pod pracovní vykořisťování lze konkrétně subsumovat obchodování za účelem otroctví, nevolnictví, nucené práce a **jiných forem vykořisťování**.

Pojem **jiné formy vykořisťování** je však na rozdíl od pojmu otroctví nebo nucené práce pojmem širším, což ostatně vyplývá i z jeho sémantického významu. Pojem **jiné formy vykořisťování** se stal součástí českého trestního práva v roce 2004, a to na základě novely trestního zákoníku (zákon č. 537/2004 Sb.). Při výkladu tohoto pojmu je nezbytné zohlednit mezinárodní a evropské právní předpisy, jež byly v uplynulých letech v oblasti obchodování s lidmi přijaty, a to z toho důvodu, že skutková podstata obchodování s lidmi právě z těchto právních dokumentů vychází. Předně se jedná o Směrnici Evropského Parlamentu a Rady 2011/36/EU, o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje Rámcové rozhodnutí Rady 2002/69/SVV² (dále jen „Směrnice“).

Podle čl. 2 (3) Směrnice se vykořisťováním přinejmenším myslí zneužívání prostitute jiných osob nebo jiné formy pohlavního vykořisťování (pozn. sexuální vykořisťování), nucenou práci či služby, včetně žebření, otroctví či **praktiky podobné otroctví**, nevolnictví nebo **využívání jiných osob k trestné činnosti** či odebrání lidských orgánů.

Po komparaci uvedeného čl. 2 Směrnice se skutkovou podstatou obchodování s lidmi lze tak pod pojem **jiné formy vykořisťování** nepochybně zahrnout pojem **praktiky podobné otroctví** (jedna z forem pracovního vykořisťování) a **využívání osob k trestné činnosti**. Co Směrnice rozumí **využíváním osob k trestné činnosti** lze dovodit z Preambule Směrnice, konkrétně z bodu 11, jenž zní:

Výraz „využívání k trestné činnosti“ by měl být chápán jako využívání jiných osob k páčání mimo jiné **kapesních krádeží, drobných krádeží v obchodech, obchodování s omamnými látkami a dalších podobných činností, které podléhají trestním sankcím a představují způsob finančního obohacení**. Tato definice se vztahuje i na obchodování s lidmi za účelem odebrání lidských orgánů, které představuje závažné porušení lidské důstojnosti a tělesné integrity, jakož i na další jednání, jako jsou například nezákonná osvojení nebo **nucené sňatky, jestliže naplňují skutkovou podstatu obchodování s lidmi**.

Znění preambule je sice nekonzistentní v tom směru, že pod využívání k trestné činnosti subsumuje odebrání lidských orgánů, ač tento pojem je podle čl. 2 (3) Směrnice samostatnou formou vykořisťování. I přes tento drobný nedostatek Směrnice lze však zcela jistě dojít k následujícímu dílčímu závěru.

Nucené sňatky jsou podřaditelné pod pojem využívání osob k trestné činnosti, tímto tak nucené sňatky představují jednu z forem vykořisťování. Při využití pojmosloví českého trestního práva, lze uzavřít, že nucené sňatky jsou součástí pojmu jiné formy vykořisťování. Osoby, jež využívají jiné osoby k nuceným sňatkům, jsou tedy odpovědný za trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 TZ).

² Dále se jedná i o Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi doplňující Úmluvu o nadnárodním organizovaném zločinu, tzv. Palermský protokol (2001) a Úmluvu Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi (2005).

Trestná činnost, k níž je oběť nuceného sňatku využívána, je poté představována trestným činem podle § 341 TZ napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky. Podle českého trestního zákoníku lze tento trestný čin spáchat pouze ve vztahu k České republice, nikoliv tedy ve vztahu k jiným zemím (např. Velká Británie či Irsko). Pokud je tedy sňatek uzavírán mimo Českou republiku, za účelem získání pobytu v jiné zemi než v České republice, nelze jednání spočívající v uzavření samotného sňatku podle českého práva - podle § 341 TZ trestně stíhat. **Tato skutečnost však přirozeně nemá žádný vliv na trestně právní odpovědnosti pachatelů za trestný čin obchodování s lidmi.**

Definice pojmu nucené sňatky

Při výkladu pojmu nucené sňatky jako součásti skutkové podstaty obchodování s lidmi je zapotřebí předně vycházet z objektu, tedy chráněného zájmu této skutkové podstaty a jejího systematického zařazení, kdy je nutno přihlížeti k ostatním pojmům, jež jsou spojeny s dalšími formami vykořisťování (např. pojem nucené práce).

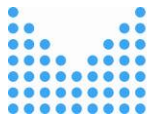
Objektem skutkové podstaty obchodování s lidmi je ochrana lidské svobody a lidské důstojnosti. **S ohledem na přívlastek nucený (viz soudní definice nucené práce³) se tedy bude jednat o takové případy, kdy bude docházet k zásahům do lidské svobody. Osoba bude za použití násilí, pohrůžky násilí či jiné těžké újmy přinucena uzavřít sňatek s cizím státním příslušníkem. Sňatek je uzavírán proti vůli této osoby. Může se tedy jednat jak o případy použití fyzického násilí, tak o případy násilí psychického v podobě verbálních výhrůžek či zastrašování. Tyto projevy psychického násilí budou často doprovázeny vulgárními urážkami, jež atmosféru strachu, kterou oběť pociťuje, ještě dále umocňují. Při úvahách o tom, zda projevy zastrašování či jednotlivé verbální výhrůžky jsou způsobilé vyvolat u oběti pocit nebezpečí o svůj život a zdraví je přirozeně nutné přihlížet k osobnosti oběti, její životní situaci, rodinným poměrům, duševnímu zdraví atd.**

Rovněž sem zcela jistě můžeme podřadit případy duševně nemocných osob, tedy osob fakticky bezbranných, jež do stavu silné závislosti a podřízenosti na druhém člověku upadnou velice snadno a rychle, aniž by se pachatelé museli uchýlovat k výhrůžkám či zastrašování.

³ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 7 Tdo 1261/2013 ze dne 12. března 2014.

Zákonný znak „**užito k nuceným pracím**“ v ustanoveních § 168 odst. 1 písm. e) a § 168 odst. 2 písm. e) tr. Zákoníku o trestném činu obchodování s lidmi je nutné vykládat v souladu s pojmem nucené práce ve smyslu čl. 2 odst. 1 Úmluvy o nucené nebo povinné práci č. 29 Mezinárodní organizace práce, přijaté dne 28. června 1930, vyhlášené pod č. 506/1990 Sb., podle něhož jí je každá práce nebo služba, která se na kterékoli osobě vymáhá pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které se dotčená osoba nenabídla dobrovolně.

Uvedený znak je proto naplněn např. jednáním pachatele, který dopraví cizí státní příslušníky na území České republiky a poté jim **odebere cestovní a osobní doklady, omezuje je ve svobodě pohybu, za vykonanou práci jim nevyplácí odpovídající mzdu, příkazy k práci vynucuje pohrůžkami újmy na zdraví, životě nebo bitím, přičemž uvedené osoby se ocitají ve zranitelném postavení i z důvodu neznalosti prostředí a jazyka v cizí zemi a jejich lidská svoboda a důstojnost je tak závažně omezena.**

Z případů ze zahraničí, jež jsou OBPPK známy, lze doplnit, že nucenému sňatku často předchází podvodný slib dobře placené práce v zahraničí, kdy následně v rámci již „nuceného manželství“ dochází k dalšímu sexuálnímu a pracovnímu vykořisťování obětí⁴, jež se stává součástí pakistánské, indické či jiné komunity v zahraničí.

Podvodné sňatky a jejich trestněprávní postih

Od případů nucených sňatků je zapotřebí striktně odlišovat případy tzv. sňatků podvodných, kdy sňatek není uzavírán na základě vážně projevené vůle, ale motivací k uzavření sňatku je vedle získání či prodloužení pobytového statusu u osoby na straně jedné, obdržení finanční odměny u osoby na straně druhé, kdy tuto finanční odměnu poskytují osoby, jež celý podvodný sňatek organizují. Takovému „sňatku“ tedy předchází kvazi občanskoprávní ujednání o poskytnutí příslušné finanční odměny, z pohledu občanského práva tak dochází k uzavření manželství zdánlivého (§ 677 OZ). Vedle občanskoprávní „sankce“ v podobě zcela neplatného manželství, však snoubence a další osoby, jež podvodný sňatek organizovali či k jeho uzavření napomáhali, lze trestně stíhat za spáchání trestného činu **podle § 341 TZ napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky**. Podle českého trestního zákoníku lze tento trestný čin spáchat pouze ve vztahu k České republice, nikoliv tedy ve vztahu k jiným zemím (např. Velká Británie či Irsko).

• Nevypacení dohodnuté finanční odměny

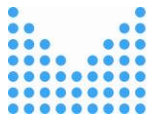
V případě, kdy organizátoři podvodného sňatku původní dohodu nedodrží a smluvenému snoubence či snoubenci není finanční odměna vyplacena, lze dále u osob organizátorů uvažovat o více činném souběhu trestného činu podle § 341 TZ s trestným činem **podvodu** (§ 209 TZ) či trestným činem **zavlečení** (§ 172 TZ).

Nevypacení dohodnuté finanční odměny však nemá žádné dopady na trestněprávní odpovědnost podvodného snoubence za spáchání trestného činu podle § 341 TZ.

• Finanční tíseň podvodných snoubenek (snoubenců)

Se znalostí kazuistiky lze tvrdit, že podstatnou část podvodných sňatků je uzavírána osobami, jež se nacházejí ve značné finanční tísní, kdy dále tyto osoby pocházejí ze sociálně slabého prostředí či sociálně vyloučených lokalit. Slib organizátorů podvodných sňatků spočívající ve vyplacení finanční odměny je tak hlavní motivací těchto osob k uzavření podvodného sňatku. Tato tíživá situace však pohledem trestního zákoníku nehraje žádnou roli při vyvozování jejich trestněprávní

⁴ Upozornění Europolu: Marriages of convenience. A link between facilitation illegal immigration and THB. Dostupné na: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/publications/marriages-convenience-link-between-facilitation-illegal-immigration-and-thb_en

odpovědnosti, zcela jistě však lze k ní přihlídnout při ukládání druhu a výše trestu, a to jako k polehčující okolnosti - § 41 písm. e) TZ.

- **Nesplnění původní dohody - podstatná změna podmínek**

V praxi rovněž může docházet k tomu, že původní dohoda mezi organizátory podvodného sňatku a podvodnou snoubenkou spočívající v odcestování do zahraničí, formálním uzavření sňatku, vyplacení finanční odměny a rychlém návratu do České republiky, je po příjezdu sjednané snoubenky do zahraničí podstatně změněna.

Organizátoři buď po několik týdnů či měsíců hledají pro sjednanou snoubenku ženicha, kdy sjednaná snoubenka je po tuto dobu hlídána ze strany organizátorů, nebo za účelem navození dojmu přípravy zcela standardního sňatku žije sjednaná snoubenka po nekrátkou dobu v komunitě svého budoucího manžela, kdy se podílí na chodu domácnosti, a to i za drobnou úplatu. To vše však bez jakékoliv zjevného omezování osobní svobody sjednané snoubenky.

Jinými slovy lze říci, že organizátoři sňatku uvedli sjednanou snoubenku před jejím odjezdem do zahraničí v omyl, a to v podstatných bodech sjednané dohody. Optikou boje proti obchodování s lidmi lze konstatovat, že tímto podvodným jednáním nepochybně vytváří organizátoři sňatku u sjednané snoubenky stav závislosti. Tento stav závislosti se s délkou pobytu prohlubuje, kdy míra tohoto závislého vztahu a jeho dynamika se odvíjí od míry finanční tísně snoubenky či jejich znalostí místního jazyka a kultury.

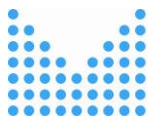
Popisovaný případ sám o sobě nenaplňuje skutkovou podstatu obchodování s lidmi, zcela jistě však vykazuje podobné znaky, které lze vysledovat v modu operandi pachatelů sexuálního či pracovního vykořisťování.

Aby bylo možné v tomto případě o obchodování s lidmi reálně uvažovat musel by policejní orgán řádně procesně zjistit a zadokumentovat, že například popisované jednání organizátorů skutečně směřuje v „prodání“ sjednané snoubenky třetím osobám, jež ji budou následně sexuálně, pracovní či jinak vykořisťovat. Nebo by policejní orgán zadokumentoval situaci, že si snoubenka pod tíhou změněných podmínek uzavření sňatku nakonec rozmyslela a za účelem nuceného sňatku je v komunitě manžela nadále držena proti své vůli.

Jinými slovy lze říci, že policejní orgán musí být v těchto případech schopen zadokumentovat naplnění znaku „aby jí bylo užito“ - § 168 TZ.

Podvodný sňatek jako začátek procesu vykořisťování

Ve spojitosti s výše uvedeným lze jen doplnit, že podvodný sňatek může být i předstupněm k následnému procesu vykořisťování oběti, a to např. ve formě vykořisťování sexuálního či pracovního. Oběť je po uzavření sňatku fyzicky omezována na osobní svobodě a stává se součástí komunity svého manžela v zahraničí. Přirozeně pak v těchto případech není zpravidla oběti vyplacena původně slibovaná částka.

Využívání osob k trestné činnosti - nuceným sňatkům, institut nepřímého pachatelství, trestněprávní odpovědnost obětí a klauzule nestíhatelnosti

Pro ucelenější pohled na posuzovanou problematiku považuje OBPPK za vhodné se v závěru stanoviska věnovat i otázkám, jež s problematikou nucených sňatků úzce souvisejí - institut nepřímého pachatelství, trestněprávní odpovědnost obětí a klauzule nestíhatelnosti.

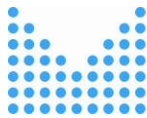
Z mezinárodních a evropských právních dokumentů stran boje proti obchodování s lidmi lze usoudit, že se věcná působnost definice obchodování s lidmi od přelomu 20. a 21. století neustále rozšiřuje. Přesněji lze poté vyzorovat snahu o to, aby pojem obchodování s lidmi věcně obsahoval všechny situace, kdy s osobou není jednáno jako s lidskou bytostí a osoba je fakticky redukována na pouhou věc. Není tedy nijak překvapivé, že Směrnice jako jednu z forem vykořisťování považuje i využívání osob k trestné činnosti, tedy situaci, kdy osoba (oběť) slouží pachatelům jako nástroj k trestné činnosti. Tato nová forma vykořisťování se tak svou povahou dotýká i institutu nepřímého pachatelství (§ 22 TZ), který věcně směřuje na stejné či podobné případy, tedy případy, kdy pachatel využívá jinou osobu jako „živý nástroj“ k páchaní trestné činnosti.

§ 22 trestního zákoníku

(2) Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, **kteřá není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně**. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.

Nepřímé pachatelství je založeno na koncepci, že nepřímý pachatel je trestně odpovědný právě za ten trestný čin, jenž „spáchala“ osoba, která není trestně odpovědná. Po implementaci Směrnice by tak mělo být využívání či lépe řečeno nucení jiných osob k trestné činnosti kvalifikováno jako jednočinný souběh trestného činu obchodování s lidmi s trestným činem „spáchaným“ trestně neodpovědnou osobou.

S trestnou činností obětí obchodování s lidmi je poté přirozeně spojena ochrana těchto osob, jež konkrétně spočívá v jejich beztrestnosti či nestíhatelnosti. Tzv. non-punishment klauzule je konkrétně obsažena v čl. 8 Směrnice, kdy se k ní rovněž váže bod 14 Preambule. Podle této klauzule mají členské státy povinnost netrestat či vůbec trestně nestíhat oběti obchodování s lidmi za trestné činy, k nimž byly přinuceny spáchat v přímém důsledku procesu vykořisťování. To však nevylučuje trestní postih obětí za trestné činy, jež spáchala dobrovolně, tedy bez absence fyzického či psychického násilí či nátlaku.

čl. 8 Směrnice - ne zahájení trestního stíhání obětí nebo neukládání trestů obětem

Členské státy v souladu se základními zásadami svého právního systému přijmou opatření nezbytná k zajištění toho, aby příslušné vnitrostátní orgány **měly pravomoc trestně nestíhat oběti obchodování s lidmi nebo jim neukládat tresty za jejich účast na trestné činnosti, kterou byly přinuceny spáchat v přímém důsledku toho, že byly oběťmi kteréhokoli z jednání uvedených v článku 2.**

Preambule Směrnice

(14) Obětem obchodování s lidmi by měla být v souladu se základními zásadami právních systémů příslušných členských států **poskytnuta ochrana před trestním stíháním nebo trestem za trestnou činnost, jako je používání falešných dokladů či trestné činy podle právních předpisů týkajících se prostituce či přistěhovalectví, kterou byly tyto osoby přinuceny spáchat v přímém důsledku toho, že byly oběťmi obchodování s lidmi.** Cílem takové ochrany je zabezpečit lidská práva obětí, zabránit další viktimizaci obětí a podporovat oběti v tom, aby se účastnily trestního řízení proti pachatelům jako svědci. **Toto zabezpečení nevyklučuje trestní stíhání a trest za trestné činy, které osoba dobrovolně spáchala nebo se jich účastnila.**

I v návaznosti na výše uvedené stran nepřímého pachatelství a tzv. non-punishment klauzule lze tak říci, že v podstatné většině případů, jež je možné si i se znalostí kazuistiky představit, bude oběť při uzavírání sňatku jednat v krajní nouzi, kdy lze rovněž reálně uvažovat o jednání ve stavu nepřičetnosti. Oběť obchodování s lidmi tak nebude trestně odpovědná za spáchání trestného činu **podle § 341 TZ napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky** (soulad s čl. 8 Směrnice - ne zahájení trestního stíhání obětí nebo neukládání trestů obětem). Odpovědnost pachatelů obchodování s lidmi se však v žádném případě neodvíjí od trestní neodpovědnosti - beztrestnosti oběti.

Závěr:

Nucené sňatky jsou podřaditelné pod pojem využívání osob k trestné činnosti, tímto tak nucené sňatky představují jednu z forem vykořisťování. Při využití pojmosloví českého trestního práva lze uzavřít, že nucené sňatky jsou součástí pojmu jiné formy vykořisťování. Osoby, jež využívají jiné osoby k nuceným sňatkům, jsou tedy odpovědný za trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 TZ).

Odpovědnost pachatelů nucených sňatků není nijak závislá na skutečnosti, zda lze uzavření samotného sňatku posuzovat podle českého trestního práva za trestný čin napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky (§ 341 TZ) či nikoliv. Odpovědnost pachatelů za trestný čin obchodování s lidmi není rovněž přímo závislá na beztrestnosti oběti obchodování s lidmi.

Mgr. David Chovanec
ředitel odboru

Zpracovali: Mgr. Michal Šmíd, tel. č.:832 748, e-mail:michal.smid@mvcv.cz
Mgr. Jana Kotrbová, tel. č. 832 284, e-mail: jana.kotrbova@mvcv.cz
PhDr. Olga Harárová, tel. č.832 574, e-mail: olga.hararova@mvcv.cz